

Summary

Torbas O. O. Main traits of the indictment as a final procedural document. – Article.

The article analyzes the provisions of the new Criminal Procedure Code of Ukraine regarding the indictment. It provided a short description of the main provisions of the final procedural document, amenable to comparison relevant provisions of the old Criminal Procedure Code and of the Criminal Procedure Code of Ukraine. It is concluded that in the future we should expect changes in some of the provisions of the Criminal Procedure Code of Ukraine to improve its practical application.

Key words: indictment, investigator, prosecutor.

УДК 343.98:343.91:343.359.3

Я. В. Фурман

ОСОБА ЗЛОЧИНЦЯ ЯК ЕЛЕМЕНТ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ КОНТРАБАНДИ КУЛЬТУРНИХ ЦІННОСТЕЙ

У юридичній літературі є декілька напрямів дослідження особи злочинця: кримінологічний, кримінально-правовий, кримінально-процесуальний, судово-психологічний, виправно-трудоий і криміналістичний.

У розробленні криміналістичної характеристики особи злочинця, зауважує Н.Т. Ведерніков, досить важко виділити інформацію, що має суто криміналістичне значення, оскільки особа – єдине цілісне явище, усі сторони якого взаємопов'язані та взаємообумовлені [1, с. 76]. Така обставина визначає взаємозв'язок правових наук, оскільки криміналістика черпає дані про особу злочинця переважно з кримінології, кримінального права, психології, фізіології та у зворотному порядку забезпечує суміжні галузі знань своїми науковими рекомендаціями, що відображають специфіку деяких сторін особи злочинця в межах вчинення злочину, способу слідоутворення [2, с. 69]. У цьому аспекті важливе значення для криміналістичної характеристики осіб, які вчинили незаконне переміщення культурних цінностей через митний кордон, мають кримінологічні дані.

У криміналістичному вивченні особи контрабандиста, як правильно зауважує В.М. Шевчук, доцільно виокремити три специфічні напрями.

По-перше, знання та врахування митниками особистих характеристик поведінки контрабандистів, що сприяє виявленню предметів контрабанди під час здійснення митного контролю. Під час проведення митного оформлення вони мають враховувати інформаційний портрет контрабандиста, у якому зазначені основні ознаки злочинця. Враховуючи цей портрет і накопичений досвід, митники вирішують питання про те, якому із суб'єктів або об'єктів переміщення потрібно приділяти особливу увагу під час проведення митного огляду. У зв'язку із цим важливе значення мають такі ознаки, як стать, вік, мета поїздки, а також психологічні особливості поведінки особи на момент здійснення незаконного переміщення через митний кордон, що відбивається на виразі обличчя, у міміці, емоціях, особливостях ходи, мови тощо.

По-друге, отримання інформації про особу злочинця. Цей напрям має місце, коли на місці злочину виявляється предмет контрабанди, сліди злочинця; під час

переміщення предметів шляхом передачі (одержання) їх у тайниках тощо. Таке вивчення має опосередкований характер.

По-третє, збирання й перевірка відомостей про підозрювану особу, яка відома слідству, з метою вичерпної її криміналістичної оцінки [3, с. 76–77]. Отримана інформація в цьому разі використовується для: 1) вибору провадження окремих слідчих дій і досягнення необхідного психологічного контакту з підозрюваним (обвинуваченим); 2) прогнозування поведінки злочинця на різноманітних етапах досудового розслідування; 3) усвідомлення його справжньої ролі у вчиненому злочині й виявлення інших учасників злочинної групи; 4) планування розслідування контрабанди [4, с. 42].

Створення типологічних моделей злочинця щодо різних видів злочинів, у тому числі контрабанди культурних цінностей, є одним із важливих завдань криміналістики. Криміналістами розроблено багато різних класифікацій ознак злочинців [5, с. 28]. На нашу думку, для слідчої практики більш прийнятною є класифікація, запропонована М.О. Селівановим. Він поділяє всі властивості злочинця на власні й відносні [6, с. 132]. З власних ознак злочинця в криміналістичних характеристиках відображаються переважно такі: стать, вік, інтелектуальний і фізичний розвиток, морально-психологічний образ, володіння певними професійними навичками, злочинним досвідом тощо. Стосунки злочинця – це спосіб його життя, вияв особистості в головних сферах діяльності, співвідношення місця проживання, роботи злочинця з місцем вчинення злочину, особистості правого, пільгового стану особи (посада, дипломатичний імунітет, звільнення від певних форм митного контролю).

Характеристика особи контрабандиста включає такі дані: а) соціальні (соціальний стан, освіта, національність, сімейний стан, професія тощо); б) психологічні (світогляд, переконання, знання, навички, звички, емоції, почуття, темперамент); в) біологічні (стать, вік, фізичні дані, сила, зріст, вага, особливі прикмети).

Певні криміналістичні особливості має контрабанда культурних цінностей, що здійснюється організованою групою осіб. Суспільна небезпека групової контрабанди підвищена внаслідок того, що цій групі доступні складні способи вчинення контрабанди. До того ж розширюється географія й інтенсивність скоєних дій, збільшуються збитки від вчиненого. Крім того, організовані злочинні групи мають більше можливостей для приховування своєї злочинної діяльності.

Організовані групи контрабандистів можуть мати вузьку спеціалізацію, тобто вчиняти контрабанду тільки будь-якого одного виду предметів, наприклад картини й ікони, дорогоцінні та ювелірні прикраси.

Організована злочинна група – це група осіб, раніше об'єднаних для вчинення одного або декількох злочинів, яка характеризується наявністю організатора (керівника), розподілом ролей (функцій) між співучасниками чи структурними підрозділами, попередньою підготовкою до вчинення злочину [7, с. 54].

Розподіл ролей в організованій групі, яка вчиняє контрабанду культурних цінностей, відбувається таким чином. Організатор налагоджує контрабандний канал, підшуковує співучасників серед мистецтвознавців і співробітників митних служб, забезпечує необхідні для вивозу документи, організовує крадіжку культурних цінностей із музеїв, бібліотек, церков або в приватних власників. Із державних музеїв і бібліотек крадіжки вчиняють зазвичай за допомогою співробітників цих музеїв або бібліотек.

Організатори злочинних груп, які вчинюють контрабанду культурних цінностей, можуть бути як громадянами України, так і іноземцями, а також особами без громадянства або з подвійним громадянством.

Скупники антикваріату – це зазвичай люди, які розуміються в мистецтві, особи, які мають мистецтвознавчу освіту, а також колекціонери. Вони купують в антикварних магазинах предмети контрабанди. У деяких випадках скупники можуть і зберігати предмети контрабанди до їх вивозу за кордон. Не виключено, що покупців і зберігачів предметів контрабанди можуть використовувати «в темну», оскільки вони можуть не знати про справжню мету осіб, із якими проводять операції. Скупниками та зберігачами предметів контрабанди переважно є громадяни України.

Замовники підбирають предмети антикваріату для своїх приватних колекцій і замовляють їх. Замовниками можуть бути як громадяни України в минулому, так і ті, які постійно проживають за кордоном, вітчизняні й зарубіжні колекціонери.

Кур'єри (виконавці) перевозять предмети антикваріату за кордон через організований контрабандний канал. Ці особи користуються особливою довірою організатора злочину, оскільки втрата товару означає зрив операції, адже покупцям потрібні конкретні унікальні речі, а не подібні речі. Кур'єрами можуть бути іноземці – співробітники дипломатичних представництв, які мають дипломатичний імунітет, як громадяни України, так і іноземці.

До контрабандної діяльності в будь-якій ролі можуть бути залучені працівники митних установ, співробітники різних міністерств, відомств та організацій, які регулярно виїжджають за кордон і мають контакти з іноземними організаціями та фірмами, з різними благодійними фондами.

Криміналістичний інтерес становить інформація про контрабандистів з урахуванням їх вікових груп. Контрабанду культурних цінностей вчинюють злочинці переважно зрілого віку – від 30 до 50 років (68%).

Проведене дослідження показує, що контрабанда культурних цінностей належить до розгляду злочинів, що вчинюють чоловіки (75%). Хоча прослідковується тенденція до зміни такого становища: збільшується кількість контрабандистів – осіб жіночої статі. Жінки зазвичай вчинюють контрабанду приховуванням від митного контролю шляхом використання місць, що утруднюють виявлення контрабанди (статевих органів, нижньої білизни, сумочок, спеціально пристосованих панчіх, прикрас для волосся).

За принципом громадянства засуджено за ст. 201 Кримінального кодексу України здебільшого громадян України (62%) [8 с. 211]. Для іноземних громадян характерні факти вчинення контрабанди особами, які навчаються у вищих навчальних закладах України, іноземними службовцями приватних підприємств.

Наведемо декілька прикладів вчинення цього злочину як громадянами України, так і іноземцями. Так, у штурмана Бориспільського авіапідприємства вилучено унікальну колекцію, а саме понад 100 орденів і медалей, які він намагався нелегально вивести для реалізації в США. Цією ж митницею під час здійснення митного контролю пасажирів авіарейсу «Київ – Бейрут» у багажі громадянина Лівану, який вилітав на батьківщину, виявлено й конфісковано 10 старовинних ікон.

Чопською митницею затримано водія вантажного автомобіля однієї з київських фірм, який вивозив до Італії галантерейні та шкіряні вироби, що експонувалися на

італійській виставці в Києві. Під час огляду автомашини виявлено подвійну стінку кузова, у якій було заховано 11 старовинних ікон, 56 картин та інших предметів мистецтва [9, с. 286].

Для складання криміналістичної характеристики осіб, які вчинили контрабанду культурних цінностей, доцільно використати криміналістичну класифікацію (типологію) злочинців [10, с. 110–112]. Найбільш припустимою для характеристики осіб, які вчинили цей злочин, є класифікація за такими взаємопов'язаними підставами: 1) мотиваційне спрямування злочинної поведінки контрабандиста; 2) глибина та стійкість такого спрямування. За характером і змістом мотиваційної спрямованості осіб, які здійснюють незаконно переміщення через митний кордон будь-яких предметів, можна виокремити такі групи: 1) з негативно-зневажливим ставленням до людської особистості, її найважливіших благ – життя, здоров'я; 2) з корисно-приватновласницькими тенденціями та злочинною орієнтацією особи; 3) з явно безвідповідальним ставленням до своїх службових обов'язків; 4) з політичною орієнтацією; 5) зі змушеною орієнтацією на необхідність задоволення елементарних життєвих потреб. Мотиваційне спрямування поведінки особи, яка вчиняє контрабанду культурних цінностей, – переважно користь.

За глибиною та стійкістю мотиваційної спрямованості треба розрізняти контрабандистів: 1) випадкових; 2) ситуаційних; 3) нестійких; 4) злісних; 5) особливо небезпечних [12, с. 81–83].

Можлива класифікація контрабандистів за безпосереднім предметом посягання (так звана предметна спеціалізація). Наприклад, можна виокремити таку групу осіб, які вчинюють незаконне переміщення предметів через кордон, як антиквари. Можлива класифікація й за способом вчинення контрабанди:

- 1) під час переміщення поза місцем розташування митниці;
- 2) під час переміщення поза часом здійснення митного оформлення;
- 3) з незаконним звільненням від митного контролю.

Таким чином, особа контрабандиста є одним із найважливіших елементів криміналістичної характеристики. Конкретний зміст цього елемента визначається тією сукупністю особистих ознак, що є специфічними для злочинців, які вчиняють контрабанду, і суттєвими для успішного розслідування [11, с. 46].

Висновки. На підставі викладеного вище робимо такі узагальнення.

У криміналістичному вивченні особи контрабандиста важливу роль відіграють три специфічні напрями: а) знання та врахування митниками особистих характеристик поведінки контрабандистів, що сприяє виявленню контрабандних культурних цінностей під час здійснення митного контролю; б) отримання інформації про особу невідомого злочинця, зокрема коли на місці злочину виявляють предмет контрабанди, сліди злочинця; під час переміщення предметів шляхом передачі (одержання) їх у тайниках; в) збирання й перевірка відомостей про вже відому слідству підозрювану особу з метою вичерпної її криміналістичної оцінки.

Характеристика особи контрабандиста включає такі дані: а) соціальні (соціальний стан, освіта, національність, сімейний стан, професія тощо); б) психологічні (світогляд, переконання, знання, навички, звички, емоції, почуття, темперамент); в) біологічні (стать, вік, фізичні дані, сила, зріст, вага, особливі прикмети).

Література

1. Ведерников Н.Т. Личность преступника как элемент криминалистической характеристики преступления / Н.Т. Ведерников // Криминалистическая характеристика преступлений : сб. науч. тр. / Все-союз. ин-т по изуч. причин и разраб. мер предупреждения преступности. – М. : Б. в., 1985. – С. 76–79.
2. Экологические преступления: квалификация и методика расследования / [С.В. Гавриш, В.Г. Грузикова, А.Л. Дудников и др.]; под ред. В.Е. Коноваловой, Г.А. Матусовского. – Х. : Глобус, 1994. – 226 с.
3. Шевчук В.М. Проблемы методики розслідування контрабанди : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність» / В.М. Шевчук ; Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого. – Х., 1998. – 209 с.
4. Біленчук П.Д. Криміналістичне дослідження обвинуваченого : [монографія] / П.Д. Біленчук. – К. : УАВС, 1995. – 128 с.
5. Самойлов Г.А. Личностная информация, фиксирующая в следах преступления / Г.А. Самойлов // Труды ВШ МООН СССР. – М., 1972. – Вып. 34. – С. 20–33.
6. Селиванов Н.А. Советская криминалистика: система понятий / Н.А. Селиванов. – М. : Юридическая литература, 1982. – 152 с.
7. Быков В.М. Криминалистика : [учебник] / В.М. Быков; под ред. А.Г. Филиппова и А.Ф. Волынского. – М. : Спартак, 1998. – 236 с.
8. Фурман Я.В. Основы методики розслідування контрабанди культурних цінностей : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність» / Я.В. Фурман ; Київський національний університет внутрішніх справ. – К., 2009. – 235 с.
9. Макаренко С.І. Дізнання в міліції та в митних органах : [навчальний посібник] / С.І. Макаренко, В.М. Тертишник, Л.М. Лобойко та ін. – Дніпропетровськ : ПП «Ліра ЛТД», 2003. – 452 с.
10. Миньковский Г.М. Классификация преступников / Г.М. Миньковский // Криминология : [учебник] / [А.И. Гуров и др.]; под ред. Н.Ф. Кузнецовой, Г.М. Миньковского. – М. : Изд-во Моск. гос. ун-та, 1994. – С. 110–112.
11. Колесниченко А.Н. Криминалистическая характеристика преступлений : [учебное пособие] / А.Н. Колесниченко, В.Е. Коновалова. – Х. : Харьк. юрид. ун-т, 1985. – 93 с.

Анотація

Фурман Я. В. Особа злочинця як елемент криміналістичної характеристики контрабанди культурних цінностей. – Стаття.

У статті розглянуто особу злочинця, яка займається контрабандою культурних цінностей. Основну увагу зосереджено на практичному застосуванні теоретичних засад вивчення особи злочинця, надано характеристику особи контрабандиста, наведено класифікацію контрабандистів.

Ключові слова: контрабанда культурних цінностей, контрабандист, криміналістична характеристика, особа злочинця, організована злочинна група, скупники антикваріату.

Аннотация

Фурман Я. В. Личность преступника как элемент криминалистической характеристики контрабанды культурных ценностей. – Статья.

В статье рассмотрена личность преступника, который занимается контрабандой культурных ценностей. Основное внимание сосредоточено на практическом применении теоретических основ изучения личности преступника, охарактеризованы признаки контрабандиста, приведена классификация контрабандистов.

Ключевые слова: контрабанда культурных ценностей, контрабандист, криминалистическая характеристика, личность преступника, организованная преступная группа, скупщики антиквариата.

Summary

Furman Ya. V. Personality as an element of the criminal forensic characteristics of smuggling of cultural property. – Article.

The article describes the identity of the perpetrator is engaged in smuggling of cultural property. It focuses on the practical application of the theoretical foundation of the study offender, the person described smuggler, a classification of the smugglers.

Key words: smuggling of cultural property, smuggler, criminological characteristics, individual criminals and organized criminal group, antiques buyers.